

Artykuł 21

Dr Andrzej Suchcitz, Szare Szeregi (opracowanie)

Z nastaniem okupacji niemieckiej i sowieckiej jesienią 1939 r. przystąpiono do pracy konspiracyjnej nie tylko w dziedzinie politycznej i wojskowej, lecz w każdej dziedzinie życia narodowo-państwowego. Cały wysiłek szedł w kierunku zachowania ducha narodowego.

Wśród pierwszych ogólnonarodowych organizacji, które zeszyły do podziemia był Związek Harcerstwa Polskiego, który od lutego 1940 r. występował pod kryptonimem „Szare Szeregi”. Na czele ZHP stała Kwatera Główna, kryptonim „Pasieka”. Kraj był podzielony na 20 „uli” tj. 20 przedwojennych chorągwi. „Ule” (chorągwie) były podzielone na „roje” czyli hufce. Te natomiast dzieliły się na „rodziny” czyli drużyny.

Podczas okupacji było dwóch przewodniczących „Szarych Szeregów”: ks. ppłk Jan Mauersberger (1939-1942) i Piotr Kupczyński (1942-1945). Naczelnikami Organizacji Harcerzy byli Florian Marciniak (1939-1943), Stanisław Broniewski (1943-1944) i Leon Marszałek (1944-1945). Kryptonim Organizacji Harcerzy był „Szare Szeregi” tak jak dla całego ZHP.

Celem „Szarych Szeregów” „było wychowanie młodzieży poprzez jej udział w toczącej się walce. Wykonując to zadanie >>Szare Szeregi<< stanowiły jeden z elementów Polskiego Państwa Podziemnego...”

Program harcerzy pod nazwą „Dziś – Jutro – Pojutrze” akcentował udział w walce w pierwszej linii... Jego „podstawową myślą było, aby każdy harcerz brał udział w walce w okresie konspiracji („Dziś”), by równocześnie przygotowywał się do jawnej walki w okresie powstań („Jutro”) oraz by w tym samym czasie przygotowywał się do pracy w wolnej Polsce („Pojutrze”), a więc by żył pełnią wszystkich trzech etapów polskiego życia.”

3 listopada 1942 podzielono Organizację Harcerzy na 3 szczeble wiekowe:
„Zawisza” – harcerze lat 12 do 14-tu, którzy szkolili się do służby pomocniczej w Powstaniu oraz kontynuowali tajną naukę szkolną.

„Bojowe Szkoły” – harcerze lat 15 – 17, którzy wykonywali mały sabotaż, akcję „N” tj. propagandę destrukcyjną wśród Niemców i wywiad. Na okres Powstania podejmowali szkolenie pojedynczego strzelca, szkolenie w zakresie służby w pocztach dowódców, plutonach łączności i oddziałach rozpoznawczych. Na „Pojutrze” kontynuowali naukę szkolną na tajnych kompletach i naukę zawodową.

„Grupy Szturmowe” – harcerze powyżej lat 17-tu – wykonywali w ramach programu „Dziś” tzw. „Wielką Dywersję” i partyzantkę. Na „Jutro” podejmowali szkolenie na podchorążych, szkolenie w zakresie saperskim, motorowym i kursy dowódców kompanii. Na „Pojutrze” kończyli naukę szkolną lub zawodową, podejmowali wyższe studia na tajnych wykładach i przygotowywali się do pracy na przyszłych „ziemiach odzyskanych”.

W ramach „Szarych Szeregów” działała Szkoła Podchorążych Armii Krajowej „Agrykola”.

Przykłady akcji „Szarych Szeregów”:

Mały Sabotaż – obejmował regularne malowanie Kotwicy – znaku Polski Walczącej na murach oraz znaków „żółwia” (pracuj wolno), „V” (znaków zwycięstwa), oraz napisy jak „Polska żyje” i „Pawiak pomścimy”. Zdzierano flagi niemieckie, zawieszano polskie. Wybijano szyby fotografom wystawiającym fotografie Niemców, zdjęcie niemieckiej tablicy na pomniku Kopernika w Warszawie, wydawanie dodatków nadzwyczajnych pod mylącymi tytułami. Akcja ta obejmowała cały kraj.

Służba wywiadowcza – „WISS” (Wywiad, Informacja Szarych Szeregów), w której zbierano i przekazywano informacje o niemieckich jednostkach stacjonujących w Kraju jak i ich ruchach. M.in. przekazano pierwszą informację o obiekcie w Peenemunde, plany różnych urządzeń lotniczych i Marynarki Wojennej. Śledzono ruch na szosach i węzłach kolejowych.

Akcja „N” – kolportowano materiały „N” mające na celu demoralizację niemieckiego okupanta i jego rodzin. Chorągwie otrzymywały materiały „N”, które następnie rozprowadzały na swoim terenie. Wkładano je do kieszeni płaszczy w szatniach niemieckich kawiarni itp., wrzucano do transportów kolejowych, do tramwajów (do przedziałów dla Niemców).

Walka Zbrojna – wykonywana przez Grupy Szturmowe „w ścisłym związku z właściwymi dowódcami AK, samodzielnie lub jako udział w akcjach innych oddziałów AK.”

Wykonywano dywersje kolejowe, odbijanie więźniów np.: w Białej Podlaskiej, Pruszkowie i Warszawie, produkcję broni i materiałów wybuchowych, ochrona III „Mostu”, zamachy na „szczególnie uciążliwych funkcjonariuszy okupanta”, m.in. na gen Kutscherę – szefa gestapo w Warszawie, udział w wyzwoleniu terenów „Republiki Pińczowskiej”. Osobny rozdział stanowią walki powstańcze.

Akcja pod Arsenalem – przeszła do legendy „Szarych Szeregów” jako pierwsza większa ich akcja. Miała miejsce 26 marca 1943 na skrzyżowaniu ulic Bielańskiej i Długiej w Warszawie. Jej celem było uwolnienie Jana Bytnara „Rudego” hufcowego. W akcji wzięło udział 28 harcerzy pod dowództwem komendanta Chorągwi Warszawskiej Stanisława Broniewskiego. Akcja uwieńczona sukcesem doprowadziła do uwolnienia „Rudego” oraz 24 osób, w tym drugiego hufcowego GS Henryka Ostrowskiego. Atak wykonany na karetkę więzienną transportującą więźniów z Pawiaka na Szucha (gdzie mieściło się gestapo). Inicjatorem i jednym z wykonawców akcji był Tadeusz Zawadzki „Zośka”. Niestety „Rudy” zmarł 4 dni później na skutek katongi, którą przeszedł z rąk niemieckich.

Akcja Ostrobramska (uwolnienie Wilna). W dniach 6-13 lipca 1944 pluton Grupy Szturmowej por. „Turbacza” brał udział w walkach o oswobodzenie Wilna.

Powstanie Warszawskie. W powstaniu wzięły udział w walkach dwa bataliony harcerek: „Zośka” i „Parasol”. Również było kilka plutonów Grup Szturmowych i Bojowych Szkół. Kadra instruktorska „Szarych Szeregów” walczyła w ramach batalionu „Wigry”. Najmłodszy Zawiszczy brał udział jako gońcy, łącznicy i słynni listonosze „Harcerskiej Poczty Polowej”. Harcerki brały udział jako sanitariuszki, łączniczki i w służbie gospodarczej będąc we wszystkich oddziałach powstańczych.

Straty były ogromne. W batalionie „Zośka” 300-tu harcerzy poległo i zaginęło, w tym 48 instruktorów harcerek. W batalionie „Parasol” poległo 278 harcerzy co stanowiło 75% stanu. Dalszych 33 harcerzy zaginęło w tym batalionie.

Organizacja harcerek używała kryptonimy „Związek Koniczyn” (1940-1943) a następnie „Bądź Gotów”. Przez okres okupacji Naczelniczką Harcerek była Maria Krynicka. Praca polegała na „przygotowaniu bądź pełnieniu służb: samarytańskiej, łączności, gospodarczej (np. kantyny żołnierskiej), dziecku... tajnym nauczaniu, opiece nad więźniami, jeńcami wojennymi, pomocy Żydom i przygotowaniu do działania na przyszłych Ziemiach Odzyskanych.” W wieku 18 lat

harcerki przechodziły do Wojskowej Służby Kobiet AK. Służba dziecku polegała na biologicznym ratowaniu wartości narodu, spełniania roli wychowawczej. Podczas okupacji organizowano domy dla bezdomnych dzieci, przeprowadzano ratowanie dzieci z Zamojszczyzny, organizowano stacje dla niemowląt, kolonie dla dzieci. Podczas Powstania zorganizowano schronisko dla dzieci bez opieki, stacje dla niemowląt, dorywcze akcje opiekuńcze. Starsze harcerki już w WSK działały w łączności, sanitariacie, gospodarce. Harcmistrzyni RP Jadwiga Falkowska – zastępczyni komendantki Wojskowej Służby Kobiet AK poległa 7 sierpnia 1944 w Powstaniu Warszawskim.

Emisariusz „Jur” Jerzy Lerski, jak zanotowali adiutanci Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza, gdy „Jur” zdawał sprawozdanie z sytuacji w kraju, mówił „o ruchu młodzieżowym [...] entuzjastycznie wyrażał się o tzw. Szarych drużynach spełniających swe zadania z wyjątkową dzielnością i poświęceniem.”

Przypisy:

Wszystkie cytaty oprócz ostatniego pochodzą z: Stanisław Broniewski, „Szare Szeregi”, Londyn 1988. Ostatni cytat pochodzi z przygotowywanego do druku przez J. Piotrowskiego „Dziennika Czynności Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza”.

Niniejszy artykuł został oparty na wyżej wspomnianej pracy Stanisława Broniewskiego. Inicjatywa artykułu o „Szarych Szeregach” dla Witryny AK wyszła od W. Szablewskiego.

Literatura:

1. *Stanisław Broniewski, Szare Szeregi, Londyn 1988*
2. *Aleksander Kamiński, Kamienie na Szaniec (wiele wydań)*
3. *Aleksander Kamiński, Wielka Gra (wiele wydań)*